

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Αθησαύριστες λέξεις τουρκικής προέλευσης

Στο Παράρτημα 1 περιλαμβάνονται λέξεις τουρκικής προέλευσης που δεν τις συνάντησα σε κρητικά λεξικά ή κείμενα (έντυπα ή χειρόγραφα), αλλά τις βρίσκουμε στις μεταφράσεις εγγράφων από το *Τουρκικό Αρχείο* της Βικελαίας Βιβλιοθήκης, μεταφράσεις που έχουν γίνει από τον αιμνηστο Νικόλαο Σταυρινίδη καθώς και από οθωμανολόγους του καιρού μας, οι οποίοι έχουν μεταφράσει τουρκικά έγγραφα που αφορούν την Κρήτη από το παρπάνω Αρχείο ή και από *άλλα*.

Πρόκειται κυρίως για λέξεις που δηλώνουν οθωμανικά αξιώματα, τίτλους, υπηρεσίες, νομίσματα, μονάδες μέτρησης κλπ. Μια άλλη κατηγορία είναι λέξεις που δηλώνουν επάγγελμα. Πολλές από αυτές επιβιώνουν σήμερα στην Κρήτη αλλά μόνο ως οικογενειακά επίθετα, π.χ. *Μουμιτζάκης* [< (*) *μουμιτζής* 'κηροποιός'].

Η αναζήτηση σε διαλεκτικά λεξικά άλλων περιοχών, σε εκδόσεις ελληνικών εγγράφων της περιόδου της Τουρκοκρατίας από άλλες περιοχές, καθώς και στο Διαδίκτυο, δείχνει ότι πολλές από τις λέξεις αυτές έχουν κατά καιρούς χρησιμοποιηθεί αλλού. Πιθανότατα χρησιμοποιήθηκαν και στην Κρήτη. Παράδειγμα οι λέξεις *σουγιολτζής* (από τις *Μεταφράσεις* του Σταυρινίδη) και *μπρισιαμτζής* (από τον *Κώδικα Θυσιών*): Αρχικά τις θεώρησα αμάρτυρες, αλλά μετά τις βρήκα σε έντυπο *Εκλογικό Κατάλογο Δήμου Ηρακλείου* του έτους 1906 (Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, φωτοτυπημένο αντίγραφο στη Βικελαία), στη στήλη «επάγγελμα» των ψηφοφόρων. Μια άλλη περίπτωση είναι ζεύγη ομόρριζων λέξεων από τις οποίες τη μία τη βρήκα σε λεξικό ή σε κείμενο, π.χ. *ματαράς* 'παγούρι', *γιαλιντσιένιος* 'επίχρυσος', ενώ την άλλη την έχω βρει μόνο σε μεταφράσεις, π.χ. (*) *ματαρατζής*, (*) *γιαλιντζή*.

Οι λέξεις αυτές λημματογραφούνται πλήρως εδώ. Στο σώμα του Λεξικού αναγράφονται απλώς, και συνοδεύονται από την ένδειξη παραπομπής: Βλ. Παράρτημα 1. Σηματοδοτούνται στην αρχή τους με αστερίσκο μέσα σε παρενθέσεις.

(*) **αγιαίνης**¹, ο [ajáñis] : «προύχοντας, δημογέροντας, αντιπροσώπευε τους κατοίκους ενός τόπου απέναντι στις αρχές, κυρίως σε θέματα φορολογίας» (*Ιεροδικείο*, Γ 481).

[< *ayan'* (Καραντζίκου & Φωτεινού), 'οφθαλμοί' (πληθ. του *ayn*), μτφ. πρόκριτο (Χλωρός, Α 140), κατά τον Nisanyan από το αραβ. a'yān (Συντ.)] (عيان)

{Η λ. σε ελλ. κείμενο αλλού: βλ. Μπερμπέρη, 132.}

(*) **αζάπης**, ο [azápis] : «Ούτως εκαλούντο κατά τους πρώτους αιώνες της τουρκικής εγκαθιδρύσεως εν Ευρώπη οι άτακτοι Τούρκοι στρατιώται ή ακροβολισταί του αρχαίου ναυτικού τής Τουρκίας, εις ούς ήτο απαγορευμένο το νυμφεύεσθαι» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Α 42). Με τη σημασία αυτή η λ. στον όρο **αγιάς των Αζάπιδων** (azablar ağası, *Μεταφράσεις* αυτόθι), αλλιώς **αζάπαγασής**, βλ. *σοκολαζάπαγασής* και *σαακολαζάπαγασής*.

[< *azab*, πληθ. της λ. *azeb*, αρχική σημασία 'άγαμος' (Χλωρός, Β 1127)] (آزب)

{Υπάρχει και η άλλη λέξη *αζάπης* (βλ. στους: Πιτ., Τσιρ., Ιδομ^B, Τσιρ^B, Ξεν.), η οποία ως επιθ. σημαίνει 'δυστυχημένος, ταλαιπωρος, καημένος' και ως ουσ. 'φίλος, σύντροφος'. Ως επίθετο υπάρχει ήδη στον *Ερωτόκριτο* (π.χ. Γ 641-2: Σ' *τούτην την παίδαν ήτονε κι ο Ερώκριτος ο αζάπης*, / *θυμώντας τα συχνά-συχνά τα λόγια της Αγάπης*), οπότε αποκλείεται η προέλευση από τα τουρκικά: προέρχεται μάλλον από το αραβ. 'adāb ή 'azāb (عذاب) 'βασανιστήριο'. Για τα ετυμολογικά προβλήματα της λ. *αζάπης* βλ. Κ. Καραποτόσογλου, "Ετυμολογικά σε λέξεις της μεσαιωνικής και νεοελληνικής γλώσσας", *Ελληνικά* 32/2 (1980), 338-341.}

(*) **αλεμτάρης**, ο [alemtáris] : «σημαιοφόρος» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Ε 196, 198).

[< *alemtar*] (عومدار)

(*) **αρπαλίκι**, το [arpalífti] : «πρόσθετος οικονομική ενίσχυσις χορηγούμενη εις ανωτέρους υπαλλήλους ή εις πρόσωπα προσενεγκότα μεγάλας υπηρεσίας εις την Οθωμ. Αυτοκρατορίαν, ή εις γηράσαντας υπαλλήλους υπό τύπον συντάξεως, δια παραχωρήσεως εις αυτούς μονίμως ή προσωρινώς των εσόδων χωρίου ή επαρχίας τινός» (Νικόλαος Σταυρινίδης, "Συμβολή εις την ιστορίαν των Σφακίων (1615-1770)", *Κρητικά Χρονικά*, 9 (1955), 244).

[< *arpalik* (Χλωρός, Α 56)] (آرپالیک)

{Όπως γράφει ο *Δύτης των νιπήρων* στο ιστολόγιο του Νίκου Σαραντάκου *Οι λέξεις έχουν τη δική τους ιστορία* (12-3-2015), η λ. *arpalik* προέρχεται από τη λ. *arpa* 'κριθάρι', σαν να ήταν ο τιμαριούχος να καλλιεργήσει στο αρπαλίκι... κριθάρι για τα άλογά του! Σήμερα το *αρπαλίκι* θα το χρησιμοποιούσαμε με τη σημασία 'μίζα, δωροδοκία/δωροληψία' και θα το (παι)ετυμολογούσαμε από το... *αρπά(-ζω)* + *-λίκι* (κατάληξη με μειωτική σημασία, βλ. *ΑΚΝ*).}

- (*)**ασέσμπασης**, ο [asésbasis] : «ο επικεφαλής της αστυνομίας της νύχτας, των νυχοφυλάκων» (*Ιεροδικείο*, Γ 481).
[< *asesbası* (Καραντζίκου & Φωτεινού), *ases* 'νυχοφυλάκας' (Χλωρός, Β 1129)] (عسس)
- (*)**ασστής**, ο [astsís] : «μάγειρας· γενίτσαρος υπεύθυνος για την τροφοδοσία του στρατώνα» (*Ιεροδικείο*, Γ 481). & (*)**ασστήμπασης** 'αρχι-μάγειρας'.
[< *asşı* (Καραντζίκου & Φωτεινού)] (اشجی)
[Σε έντυπο *Εκλογικό Κατάλογο Δήμου Ηρακλείου* του έτους 1906 (Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, φωτοτυπημένο αντίγραφο στη Βικελαία) βρίσκουμε (στη σελ. 2) τα επίθετα *Αισιάκης* και *Αοσιματ-χιάκης*, πβ. κυπρ. *ατζήπασής* 'αρχιμάγειρας' (Γιακουλλής, 5). Ίσως να υπήρξε και τ. *αστής*, πβ. *ασιδικο* 'μαγέρικο', αν δεν πρόκειται για παρετυμολογική επίδραση από τη λ. *ασιδάς*.]
- (*)**αχτιναμές**, ο [axtinamés] : επίσημο έγγραφο που επέχει θέση συνθήκης, «αιώνιος προνομιακός χάρτης» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Γ 93), βλ. και Μπόγκας, 162.
[< *ahitname*] (عهدنامه)
- (*)**βαρούσι**, το [varúsi] & (*)**βαρόσι** : «Βαρούς· ή βαρός· λέξις ουγγρική σημαίνουσα προάστειον, κομόπολιν. Ούτως εκάλειτο ο δια τειχών περιβαλλόμενος εξωτερικός χώρος φρουρίου τινός, ο περιώλος ούτως ευπειν του εσωτερικού φρουρίου. Εν Ρεθύμνη και Σητεία τα μεν εσωτερικά φρούρια (Φορτέτζα) ονομάζοντο υπό των Τούρκων *İç Kale* (εσωτερικόν φρούριον), η δε εντός το περιώλου αυτών πόλις ελέγετο *Varuş*» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Α 5). «Το ατείστο τμήμα της πόλης γύρω από το κάστρο, όπου συνήθως κατοικούσαν οι μη μουσουλμάνοι» (*Ιεροδικείο*, Γ 482).
[< *varuş*] (وارش)
- (*)**βεζεντάρης**, ο [veznedáris] : «ελεγκτής βάρους νομισμάτων» (*Ιεροδικείο* Γ 483), «ταμί-ας, ο ζυγίζων τα χρήματα και παραλαμβάνων» (Χλωρός, Β 1937). Βλ. και *βεζίνες*.
[< *veznedar* (Καραντζίκου & Φωτεινού)] (وزنه دار)
[Η λ. σε ελλ. κείμενο αλλού: βλ. Μπερμπέρη, 146.]
- (*)**γαλιοντζής**, βλ. (*)**καλιοντζής**.
- (*)**γιαγιάμπασης**, ο [zazábasis] : «ο διοικητής ενός από τα βοηθητικά γενίτσαρικά τάγματα, που είχε ως καθήκον του την εποπτεία των χα-μίμ και μόνο κατά τη διάρκεια των γιορτών τη φρούρηση της αγοράς» (*Ιεροδικείο*, Γ 482).
[< *gayabası* (Καραντζίκου & Φωτεινού), *yağa* «πεζός στρατιώτης σε βοηθητικό σώμα»] (ياغا باشی)
- (*)**γιαλντζί(ι)**, το [zaldiz(i)] : «ούτως εκάλειτο υπό των τούρκων το ενετικόν φλωρίον» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Β 396). Βλ. και *γιαλντι-σένιος*.
[< *yaldiz (altını)*] (يالدیز)
[Κατά τον Χλωρό (Β 1907) *yaldiz* σημαίνει «επιχρυσώσις» (με τη σημ. αυτή η λ. *γιαλντζί*' στον Κουκκίδη, σ. 25), και *yaldiz altını* «φλωρίον δι' επιχρυσώσιν, ήτοι της Βενετίας, κλη-θέν ούτω διότι εξ αυτού, ως έχοντος χρυσόν καθαρότατον, λαμβάνεται ο δι' επιχρυσώσιν χρυσός».]
- (*)**γγίτμπασης**, ο [jijitbasis] : «ανώτερο μέλος μιας συντεχνίας, που επιλεγόταν ανάμεσα στα εμπειρότερα μέλη, για να χειρίζεται τις εσωτε-ρικές της υποθέσεις» (*Ιεροδικείο*, Γ 482).
[< *gıđıbası* (Καραντζίκου & Φωτεινού)] (يگیت باشی)
- (*)**γουλαμιές**, ο [gulamiés] : [επί Τουρκοκρατί-ας] «γουλαμιές, ελέγετο η αμοιβή των εισπρα-κτόρων» [των φόρων» (Νικόλαος Σταυρινίδης, «Απογραφικοί πίνακες της Κρήτης», *Κρητικά Χρονικά*, 22 (1970), 125).
[< *gulamiye* (Develliođlu, 337) < *gulam* 'νεα-νίας', στη σημ. «governemet courier· servant» (Redhouse, 1348)] (غلاميه)
- (*)**δολαμάς**, ο [dolamás] (Σταυρινίδης) : «είδος ποδήρουσ χιτώνος, όπερ εφόρουσ οι Γενίτσα-ροσ» (*Μεταφράσεις*, Α 92).
[< *dolama*] (طلامه)
[Και *ντολαμάς*, *ντουλαμάς* (βλ. Κουκκίδης, 71, 72).]
- (*)**εμίνης**, ο [emínis] : (επί τουρκοκρατίας) «κρα-τικός υπάλληλος, επιφορτισμένος με οικονομικά και φορολογικά ζητήματα», π.χ. *εμίνης του τελωνείου* 'ο ελεγκτής των τελωνειακών δα-σμών', *εμίνης των αμπελιών* 'ο ελεγκτής των φόρων των αμπελιών' (*Ιεροδικείο*, Γ 483).
[< *emin* (Καραντζίκου & Φωτεινού)] (امين)
- (*)**ζαγαρτζήμπασης**, ο [zayardzıbasis] (Σταυρινί-δης) : «αρχηγός των υπηρετών ανακτόρου, έχο-ντων την φροντίδα των κυνηγετικών κούνων του Σουλτάνου» (*Μεταφράσεις*, Β 251).
[< *zağarcı başı*] (زاغارجی باشی)
- (*)**ζαΐμις**, ο [zaímis] : «τιμαριούχος» (Σταυ-ρινίδης, *Μεταφράσεις*, Α 5), «αξιωματούχος των σπαχίδων, στον οποίο ο σουλτάνος είχε παραχωρήσει ένα ζαμέτι» (*Ιεροδικείο*, Γ 483). Βλ. *ζαμέτι* 'τιμάριο'.
[< *zaim* (Καραντζίκου & Φωτεινού)] (زعيم)
- (*)**ζαμπιτά**, (η;) [zabitá] (Σταυρινίδης) : αστυνο-μία (*Μεταφράσεις*, Α 93).
[< *zabıta*] (ضابطه)

- (***ζενετζής**, ο [zenedzís] (*Κώδικας θυσίων*, 371) : κατασκευαστής ή πωλητής γυναικείων ειδών. [*zenneci*] (زنه جي))
- (***ιλιτζάμι**, το [iltizámi] : «η εκμίσθωση του δικαιώματος για την εισπραξη φόρων που ανήκαν στο κρατικό θησαυροφυλάκιο. Ο μισθωτής των φόρων ονομαζόταν *μουλτεζίμης*» (βλ. λ.) (*Ιεροδικείο*, Γ 484). [*iltizam* (Καραντζίκου & Φωτεινού)] (الترام) {Η λ. μαρτυρείται σε ελλην. έγγραφο αλλού: βλ. Μπερμπέρη, 176.}
- (***ιχτισάπι**, το [ixtisápi] : «οι σχετικές με τις εμπορικές συναλλαγές και τα δημόσια ήθη νόμοι, για τη σωστή εφαρμογή των οποίων φρόντιζε ο *μουχτεσίμης*» (*Ιεροδικείο*, Γ 484). [*ihisab* (Καραντζίκου & Φωτεινού)] (احتساب))
- (***καγίμης (& καίμης)** : «φροντιστής τζαμιού» (*Ιεροδικείο*, Γ 484). [*kagym* (Καραντζίκου & Φωτεινού)] {Βλ. και Μπερμπέρη, 188. Ο Βυζάντιος (*Κωνσταντινούπολις*, Γ 491) έχει τη λ. με τη σημ. «νεοκόρος».}
- (***καλεμκιάρης** [kalemi[áris] : «χαράκτης αργύρου και χρυσού» (*Κώδικας θυσίων*, 371), βλ. *καλεμκέρης*. Ως κρητικό επίθετο σε έγγραφο του 1872 από το Α.Δ.Η. (2 / 59-117) : *Νικόλαος Καλεμκιάρης*.
- (***καλιοντζής**, ο [kalondzís] (*Κώδικας θυσίων*, 371) & (***γαλιοντζής** [galondzís] (*Ιεροδικείο*, Γ 482) : ναυτικός, ναύτης πολεμικού πλοίου. [*kalyonci* (Καραντζίκου & Φωτεινού)] (قاليونج) {Η λ. μαρτυρείται σε ελλην. έγγραφο αλλού: βλ. Μπερμπέρη, 189. Καλιοντζίνα = η γυναίκα του καλιοντζή (επάγγελμα) / Καλιοντζή (επίθετο)· ονομασία ψαροταβέρνας στον Κουτσουρά Ιεράπετρας.}
- (***Κανουναμές**, ο [kanunamés] : «νομικές διατάξεις ή ευρύτερη συλλογή νομοθετικών διατάξεων με τη μορφή διαταγών του σουλτάνου σχετικών με τη στρατιωτική, διοικητική και οικονομική οργάνωση της σουλτανικής υπηρεσίας αλλά και ολόκληρης της αυτοκρατορίας» (*Ιεροδικείο*, Γ 484). [*kanunname* (Καραντζίκου & Φωτεινού)] «βιβλίο των νόμων» (Χλωρός, Β 1257), από το αραβ. *kānūn* 'νόμος' [< ελλ. *κανόν*] και το περσ. *nāme* 'επιστολή'] (قانوننامه))
- (***καπάνι**, το [karápi] : αγορά σιτηρών (τόπος, κτίσμα) (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Α 360, 361). [*kapan*, από τα περσ., «είδος μεγάλου βάρους ή τερεκί προς στάθμισιν σιτηρών κτλ. συνεκδ. αγορά, αποθήκη» (Χλωρός, Β)] (قپان))
- (***καπουτζής**, ο [kapudzís] : κ.λ. θυρωρός: τί-
- λος στρατιωτικών αξιωματούχων της σουλτανικής υπηρεσίας που αποτελούσαν ειδικό σώμα (*Ιεροδικείο*, Γ 484). [*karici* (Καραντζίκου & Φωτεινού)] (قچوخی))
- (***καπουτζήμπασης**, ο [kapudzíbasis] (Σταυρινίδης) : αρχιθυρωρός (*Μεταφράσεις*, Β 363, 364). [*karici basi* (Χλωρός, Β 1270)] (قچوخی باشی) {Η λ. μαρτυρείται σε ελλην. έγγραφο αλλού: βλ. Μπερμπέρη, 191.}
- (***κεσές²**, το [keses] : πουγγί, «βαλάντιον, θυλάκιον, κ. σακκούλα· ποσόν 500 γροσίων» (Χλωρός, Β 1463), *ποσότητα νομισμάτων που διαφοροποιείται μέσα στο χρόνο* (*Ιεροδικείο*, Γ 484). [*kese* (Καραντζίκου & Φωτεινού)] (كيسه))
- (***κιαχί**, το [káxi] : «Κιαχί (ξερή πουργάτσα)» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Β 372). [*kāhi* «είδος πλακούντος τριγωνικού» (Χλωρός, Β 1362)] (كلهی))
- (***κιζιλμπάσης**, ο [kizilbasis] : «χρησιμοποιείται ως ύβρις και σημαίνει τους ανήκοντας εις την αίρεσιν των εχόντων κοινάς τας συζύγους των» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Β 178). Βλ. Μπόγκας, 175. [*kazilbas*] (يزيلباش) {Το ερμηνευμα του Σταυρινίδη είναι σχεδόν αυτούσιο το σχετικό λήμμα στον Χλωρό (Β 1347 611).}
- (***κιουρκτζής**, ο [t[urkzdís] : γουναράς (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Γ 201). [*kürkcü*] (كوركجی))
- (***κιρετζής**, ο [t[iredzís] : ασβεστάς (*Κώδικας θυσίων*, 371). [*kirecçi*] (كيرججی))
- (***κονταξής**, ο [kondaksís] : κατασκευαστής κοντακίων (*Κώδικας θυσίων*, 371). [*kondakci*, κατά τον Νιζανιάν από *kondak* [< *κοντάκι*] + παραγωγ. κατάλ.-ci] (قونداقچی) {Η λ. μαρτυρείται σε ελλην. έγγραφο αλλού: βλ. Μπερμπέρη, 203. Επίθετο: *Κονταξής, Κονταξάκης*.}
- (***κοριτζής**, ο [korizdís] : δασοφύλακας, αγροφύλακας (*Κώδικας θυσίων*, 371). [*korucu*] (قورجی))
- (***κουζουμτζήμπασης**, ο [kuzumdzíbasis] : πρωτομάστορας των χρυσοχόων (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Γ 193). [*kuyumcu basi*]
- (***κουμπαρατζήμπασης**, ο [kumbaradzíbasis] : «αρχηγός των βομβιστών», των *κουμπαρατζήδων* (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Δ 185). [*kumbaracı basi*]

(***κουμπαρατζής**, ο [kumbaradzis] : «ολμοβολιστής, βομβαρδιστής», αυτός που έριχνε χειροβομβίδες (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Α 176).

[< *kumbaracı*] (خمبره جی، قومبار جی)

{Η λ. μαρτυρείται σε ελλην. έγγραφο αλλού: βλ. Μπερμπέρη, 205.}

(***μακτού** (το;), [maktú] : «ο κατ' αποκοπήν φόρος» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Γ 170).

[< *maktu (resmi)*] (Χλωρός, Β 1755) (مقطو)

{Η λ. μαρτυρείται σε ελλην. έγγραφο αλλού: βλ. Μπερμπέρη, 210.}

(***ματαρατζής**, ο [mataradzis] : παγουράς, αυτός που κουβαλά νερό για τους οδοιπόρους ταξιδιώτες - ματαρατζήμπασης (mataracıbaşı) : ο επικεφαλής των *ματαρατζήδων* (*Ιεροδικείο*, Γ 485).

[< *mataracı* (Καραντζίκου & Φωτεινού)] (مطره جی)

(***μεϊχανετζής**, ο [meixanedzis] : ταβερνιάρης (*Κώδικας Θυσιών*, 371).

[< *meyhaneci*] (میهانه)

{*meyhane* [> *μεϊχανές*], από το περσ. *mey* 'κρασί', είναι το «οινοπωλείον, καπηλειόν» (Χλωρός, Β 1834).}

(***μεχτερχανές**, ο [mexterxanés] : στρατιωτική μουσική (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Δ 363: *δια το οίκημα του Μεχτερχανέ*).

[< *mehterhane*] (میهترخانه)

{Κατά τον Χλωρό (Β 1828) πρόκειται για «μουσική παίζουσα το πάλα προ των θυρών μεγιστάνων», ενώ κατά τον Αθανάσιο Κομνηνό Υψηλάντη (*Τα μετά την Άλωσιν (1453-1789)*, Κων/πολη 1870, σ. 738) ο μεχτερχανές σε καιρό πολέμου ακολουθούσε τον πασά και έπαιζε «επί τη προτροπή των μαχομένων», ενώ σε καιρό ειρήνης έπαιζε κάθε απόγευμα, και μετά το τέλος της μουσικής «έρχονται οι δαβατζήδες και διδώνσι τα αρζουχάλια τους εις τον βεζίρη» - «σύγκειται δε ο μεχτερχανές από εννέα δαβούλια, εννέα ζουρναζάνηδες, ών ο πρώτος καλείται μεχτέρμπασης, επτά μποραζάνηδες, τέσσερας ζιλεζάνηδες και εξ μικρά δαβούλια». Οι λ. *μεχτερχανέ*, *μεχτερχανατζής*, *μεχτέρμπασης*, *μεχτέρης* μαρτυρούνται σε ελλην. έγγραφα αλλού: βλ. Μπερμπέρη, 203.}

(***μισκάλι**, το [miskalı] : «μέτρον βάρους προς στάθμισιν πολυτίων λίθων ή χρυσού σύρματος» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Γ 111).

[< *miskal*] (مشقال, Devellioglu759)

(***μουμπασιριγές**, ο [mubasirijés] : αμοιβή του μουμπασίρη, του δικαστικού κλητήρα (βλ. Νικόλαος Σταυρινίδης, «Συμβολή εις την ιστορίαν των Σφακίων (1615-1770)», *Κρητικά Χρονικά*, 9 (1955), 300)

[< *mübasiriye* «δικαίωμα ή αμοιβή δικαστικού κλητήρου επί τη κοινοποιήσει εγγράφου ή κλητεύσει» (Χωρός, Β 1522)] (میثریه)

(***μουμτζής**, ο [mumdzis] : αυτός που φτιάχνει ή πουλάει κεριά, κηροποιός (*Κώδικας Θυσιών*, 371).

[< *mumcu*] (مومجی)

(***μουρουριέζ**), το/(ο;) [mururijé(s)] : «διαμετακομιστικά τέλη» (Νικόλαος Σταυρινίδης, «Συμβολή εις την ιστορίαν των Σφακίων (1615-1770)», *Κρητικά Χρονικά*, 9 (1955), 316).

[< *müruriye* (Χλωρός, Β 1644)] (مروریه)

(***μουτεσελίμις**, ο [muteselemis] : τοποτηρητής (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Β 363), αντιπρόσωπος (*Μεταφράσεις*, Β 400).

[< *mütesellim* «αντιπρόσωπος του Μουτεσαρίφι, ήτοι τίτλος απονεμόμενος άλλοτε τοις υποδιοικηταίς, αντιστοιχών τοις σημερινοίς kaymakam και müdür» (Χλωρός, Β 1547)]

(متسلم)

{Η λ. μαρτυρείται σε ελλην. έγγραφο αλλού: βλ. Μπερμπέρη, 231.}

(***μουχζίρης**, ο [muxziris] : «υπάλληλος του ιεροδικείου επιφορτισμένος με την κλήτευση και προσαγωγή των κατηγορουμένων στο δικαστήριο - **μουχζίρ αγάς**: γενίτσαρος με αστυνομικά καθήκοντα» (*Ιεροδικείο*, Γ 486).

[< *muhzir* (Καραντζίκου & Φωτεινού)] (حضر)

(***μουχτεσίπης**, ο [muxtesipis] : «αξιοματούχος επιφορτισμένος με την τήρηση των νόμων σχετικά με τις εμπορικές συναλλαγές και τα δημόσια ήθη» (*Ιεροδικείο*, Γ 486).

[< *muhtesib* (Καραντζίκου & Φωτεινού)] (محتسب)

(***μπάλτατζής**, ο [baltadzis] : ξυλοκόπος, σκαπανέας (*Κώδικας Θυσιών*, 371). Βλ. και λ. *ζυλάδες*.

[< *baltacı*] (بالطه جی)

(***μπεράτι**, το [beráti] : αυτοκρατορική διαταγή (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Α 7).

[< *berat*] (برات)

(***μποζάς**, ο [bozás] : «επιδόρπιον ποτόν, παραγόμενον εξ αφεινήματος κέγγρου ή αραβοσίτου» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Α 332).

[< *boza* (Χλωρός, Α 380)] (بوزه)

{Η λ. χρησιμοποιήθηκε στην Ήπειρο και τη Θράκη, βλ. Μπόγκας, 189. Και στην Κωνσταντινούπολη, βλ. Ζαχαριάδης, 112.}

(***μποζαχανές**, ο [bozaxanés] : το μέρος (εργαστήριο) όπου έφτιαχναν τον *μποζά* (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Α 332).

[< *bozahane*]

(***νεκίπις**, ο [nekípis] : «ευγενής που κατάγεται

- από την οικογένεια του προφήτη Μωάμεθ» (*Ιεροδικείο*, Γ 487),
[< *nekib* (Καραντζίκου & Φωτεινού)] (نوكى)
- (***ντεβετζής**, ο [devedzís] : ο καμηλιέρης (*Κώδικας θυσιών*, 371). Βλ και ντεβές.
[< *denceci*] (نوكى)
{Η λ. μαρτυρείται σε ελλην. έγγραφο αλλού: βλ. Μπερμπέρη, 255.}
- (***ντιβανχανές**, ο [divanxanés] : μεγάλο δωμάτιο, σαλόνι τουρκικών οικιών (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Γ 351, 460).
[< *divan hane* (Κουκκίδης, 71) (ديوانخانه)]
- (***ντολαπτζής**, ο [dolaptzís] : «Dolarçi ελέγοντο οι εργαζόμενοι εις τον καθαρισμόν της ιλύος του λιμένος, δια πρωτογόνου τινός βαθυκόρου της εποχής εκείνης. Η ιλύς μεταφέρετο υπό των όνων των χριστιανών εις τεταγμένον τινά χώρον. Την ιδίαν ονομασία έφερον και οι εργαζόμενοι εις τα οικίας των πλουσίων τούρκων άρρενες, χριστιανοί ως επί το πλείστον υπηρέται, οι οποίοι παρελάμβανον τα εδέσματα από το «ντολάπι» (περιστρεφόμενον κυκλοτερές ερμάριον), και τα μετέφερον εις τους συνδατημιόνας» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Γ 370).
{*dolarçi* (طولاجى) σημαίνει επίσης 'κατασκευαστής/πωλητής ντουλαπιών'. Από εδώ προέρχεται μάλλον το επίθετο Δολαψάνης.}
- (***ουστάμπασης** [ustábasis] : αρχιτεχνίτης (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, E 220).
[< *ustabası*]
- (***Ουστλέρια**, τα [utlérza] : κάτω από τον προμαχώνα Ματρινέγκο των ενετικών τειχών στο Ηράκλειο, ο τεκές του ισλαμικού μοναχικού τάγματος των «Τριών Ανδρών», στον οποίο είχε μετατραπεί η ορθόδοξη εκκλησία της Παναγίας της Φανερωμένης (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, A 333 & Γ 335). Δεν σώζεται σήμερα. Σε κοντινή θέση σώζεται ένας *τουρμπές* (μουσουλμανικό μανσωλείο).
[< *Üçler* 'Τριάδα' (اوچلر)]
{Κατά τον Χλωρό (A 238) *Üçler* (που είναι το αριθμητικό *üç* 'τρία' + επίθημα πληθ. *-ler*) σημαίνει «οι τρεις, ήτοι ο Θεός, ο Μωάμεθ και ο Αρχάγγελος Γαβριήλ ή ο Μωάμεθ, η θυγάτηρ του Φατμά και ο γαμβρός του Αλή».
- (***παζάρμπασης**, ο [pazárbasis] : «πιστάτης της αγοράς» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Δ 12).
[< *pazarbaşı*]
- (***πεντζίκι**, ο [pendzítji] : «ο αγοράζων από την ανθρώποαγοράν αιχμάλωτον τινά [...] ήτο υποχρεωμένος να καταβάλη εις το Δημόσιον Ταμείον και τον φόρον του πεντζίκιου», που ήταν ίσος
- με το ένα πέμπτο της αξίας αγοράς του αιχμάλωτου (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Γ 433).
[< *pençik* , κατά τον Nisanyan από το περσ. *panc yak* 'ένα στα πέντε' (Συντ.) (پنچيك)]
{Κατά τον Χλωρό, *pençik* = «πνακίδιον αναρτώμενον άλλοτε εις τον λαίμον αιχμάλωτου αγόμενον προς πόλην εις την αγοράν, εν ώ εσημειούτο το όνομα, η πατρις αυτού κλπ.»}
- (***ρουζναμετζής**, ο [ruznamedzís] : ημερολογιογράφος (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις* Γ 160), «ο εν τη οικονομική υπηρεσία εντεταλμένος την ημερησίαν καταγραφών δημοσίων εσόδων και δαπανών υπάλληλος» (Νικόλαος Σταυρινίδης, "Συμβολή εις την ιστορίαν των Σφρακίων (1615-1770)", *Κρητικά Χρονικά*, 9 (1955), 281).
[< *ruznameci* «λογοιστής κρατών ημερολόγιον, ήτοι κατάστιχον καθημερινών εξόδων» (Χλωρός, A 854) < *ruznama* 'ημερολόγιο' < περσ. *ruz* 'ημέρα' + *name* 'έγγραφο'] (روزنامه)]
- (***σαασιής**, ο [saatsis] : ο ρολογάς (*Ιεροδικείο*, Γ 488).
[< *saacı* (Καραντζίκου & Φωτεινού)]
{Επίθετο *Σαασάκης* στην Κρήτη.}
- (***σαλγιαντζής**, ο [salzanedzís] : υπάλληλος επιφορτισμένος με την παρακολούθηση ενός *σαλγιανέ* (= εισόδημα που παραχωρούσε το κράτος σε ετήσια βάση (*Ιεροδικείο*, Γ 488) - κατά τον Χλωρό (A 886) «ετήσιος φόρος επί του εισοδήματος» [< *salyaneci* < *salvane* (Καραντζίκου & Φωτεινού)] (ساليانه)]
- (***σειμένης**, ο [seiméñis] : στρατιώτης που ανήκε σε «ιδιαιτερον γενιτσαρικών τάγμα» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, A 109).
[< *seğmen*, (& *sekban*), από το περσ. *sagbān* 'φροντιστής σκύλων' κατά τον Nisanyan, «στρατιώτης του αρχαίου τουρκικού στρατού ανήκων εις ιδιαίτερον σώμα και εκτελών συνάμα χρέη χωροφυλακος» (Χλωρός, A 916)] (سكمن)
{Σήμερα σώζεται μόνο ως οικογενειακό επίθετο.}
- (***σερτζεμπετζής**, βλ. **τζεμπετζήμπασης**.
- (***σογιουλτζούμπασης**, ο [sojuldzúbasis] : «αρχιδρονόμος» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Δ 150).
[< *soyulcu başı*]
- (***τελάκης**, ο [telátjis] : υπάλληλος που περιποιείται τους λουόμενος σε χαμάμ (*Ιεροδικείο*, Γ 487).
[< *dellak* (Καραντζίκου & Φωτεινού), κοινώς *tellak* «υπηρέτης λουτρού τρίβου, λούον και σαπωνίζων τους λουομένους» (Χλωρός, A 787 & 557)] (دلّاک، تلاق، تلاق)]

- {Η λ. ως κανονικό λήμμα στον Κουρκίδη, σ. 92. Σε ελλ. κείμενο: βλ. Μπερμπέρη, 302.}
- (*) **Τελάλικα**, τα [telálika] : «Επί της σημερινής πλατείας Βενιζέλου της πόλεως Ηρακλείου και εις την βορειάν πλευράν ταύτης, έναντι του αναβρυτηρίου Μοροζίνι, ευρίσκοντο επί Τουρκοκρατίας τα «Τελάλικα», όπου μέχρι των μέσων του 19ου αιώνος εξησκείτο υπό των τούρκων κηρικών (τελάληδων) το δουλεμπόριον» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Β 31).
[< τελάλης]
{Τοπωνύμιο *Τελάλικα* υπήρχε επίσης στα Χανιά και στη Θεσσαλονίκη (Διαδικτυο).}
- (*) **τελάμπασης**, ο [telámbasis] : «αρχικήρυκαζ» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Δ 12).
[< *tellal bası*]
- (*) **τεμλίκι**, το [temlíki] : «παραχώρησις δημοσίας γης υπό τύπον φεούδου» (Νικόλαος Σταυρινίδης, “Συμβολή εις την ιστορίαν των Σφακιών (1615-1770)”, *Κρητικά Χρονικά*, 9 (1955), 295).
[< *temlik* (Χλωρός, Α 563)] (تمليك)
- (*) **τεσκερετζής**, ο [teskeredzis] : «ελέγετο άλλοτε ο δημόσιος υπάλληλος ο οποίος συνέτασσε σύντομον περίληψιν των αναφορών των κινούντων αγωγάς. Αργότερον εσήμαινε γενικώς τους ασχολουμένους εις τα δημόσια γραφεία υπαλλήλους» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Γ 363).
[< *tezkereci*] (تذكرة جي)
- (*) **τζαπίς**, ο [dzapis] : «εισπράκτορας των βακουφικών φόρων» (Νικόλαος Σταυρινίδης, “Συμβολή εις την ιστορίαν των Σφακιών (1615-1770)”, *Κρητικά Χρονικά*, 9 (1955), 248).
[< *cabi* (Χλωρός, Α 602)] (جابي)
- (*) **τζεριπί**, το [tzeripi] : «έκτασις γης εξήκοντα πήγεων μήκους και εξήκοντα πλάτους αποτελούσιν έν τζεριπίον» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Α 310).
[< *cerib* (Χλωρός, Α 615)] (جريب)
- (*) **τζεχούτης**, ο [dzexútis] : «χρησιμοποιείται ως ύβρις και σημαίνει τον αρνούμενόν τι καίτερ ιδόντα. Ούτως ωνομάσθησαν οι Ιουδαίι, ως αρνηθέντες την θρησκείαν του Μωάμεθ και προσπαθήσαντες μεγάλως εις την παρεμπόδισιν της διάδόσεώς της» (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Β 178).
[< *cehut*] (جود)
- {Το ερμήνευμα του Σταυρινίδη είναι σχεδόν αυτουσιο το σχετικό λήμμα στον Χλωρό (Α 611).}
- (*) **τζιζιές**, ο [dziziés] : κεφαλικός φόρος (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Α 14). Βλ. και τζιγμανές.
[< *cizye*] (جزية)
- (*) **τζισμετζής**, ο [tzismedzis] : «κατασκευαστής μπότας, υποδηματοποιός, υποδηματοπόλης» (*Κώδικας θυσίων*, 371). Βλ και τσιμές.
[< *cizmeci*] (چیزمه جي)
- (*) **τζοκαντάρης**, ο [dzokadáris] : «κλητήρ των ανακτόρων χρησιμοποιούμενος δι’ εξωτερικάς υποθέσεις» (Νικόλαος Σταυρινίδης, “Συμβολή εις την ιστορίαν των Σφακιών (1615-1770)”, *Κρητικά Χρονικά*, 9 (1955), 319), «ο υπεύθυνος ενδυμασίας των γενιτσάρων· επίσης, δικαστικός υπάλληλος» (*Ιεροδικείο*, Ε 560).
[< *zokadar* (Χλωρός, Α 667)]
چوققه دار / چوققه دار
{Καρυ *zokadar* ήταν «υπάλληλος γενικού διοικητού παρά τη Υ[ψηλή] Πύλη» (Χλωρός, ό.π.). Υπάρχει και ο τύπος *τσοκαντάρης*. Το τουρκ. έτυμο σημαίνει κατά λέξη «ο εριούχον φορών».
- (*) **τσεκί**, το [tsekí] : «ίδιον μέτρον βάρους δια τα καυσόξυλα. Εζύγιζε τέσσαρα καντάρια, δηλαδή 176 οκάδες» (Σταυρινίδης *Μεταφράσεις*, Β 273).
[< *ceki*] (چكى)
{Αναλυτικά για το *τσεκί* βλ. στο: Καλλιόπη Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, “Οικονομική και κοινωνική ζωή του Ελληνισμού της Θράκης κατά την Τουρκοκρατίαν”, *Θρακικά*, 47 (1974), 196.}
- (*) **χάλατσης**, ο [xalátsis] : «βαμβακοζάντης, πλωματάς» (*Κώδικας θυσίων*, 371).
[< *halas* «βαμβακοζάντης, κ. χάλατσης» (Χλωρός, Α 708)] (حلاج)
- (*) **χάσι**, το [xási] : «τιμάριο με έσοδα πάνω από εκατό χιλιάδες άσπρα το χρόνο· χάσια δίνονταν σε ανώτατους αξιωματούχους του κράτους ή σε μέλη της οικογένειας του σουλτάνου» (*Κώδικας θυσίων*, 375).
[< *has*, στη σημ. ‘αυτοκρατορικός, βασιλικός’, *has bahce* ‘αυτοκρατορικός κήπος’ (Χλωρός, Α 722) (Συντ.)] (خاص)
{Η λ. μαρτυρείται σε ελλ. έγγραφο αλλού: βλ. Μπερμπέρη, 330.}
- (*) **χασίλικι**, το [xasilíki] : αγρός (Σταυρινίδης, *Μεταφράσεις*, Β 102).
[< *hasillik*]
{Κατά το Derleme sözlüğü (Λεξικό των τουρκικών διαλέκτων της Τουρκίας, το οποίο βλ. στον ιστότοπο του TDK), το διαλεκτ. *hasillik* σημαίνει «hayvanların yeşilken yemeleri için ekilen arpa tarlası» (χωράφι που σπέρνεται με κριθάρι να το φάνε τα ζώα όταν είναι πράσινο) και «bahçe» (κήπος).}